

РЕЦЕНЗІЇ

МОДЕРНІЗМ У ПЕРСОНАЛІЯХ*

Кожна наукова публікація, яка потрапляє до рук читача, цінується насамперед тим, що містить щось нове, не розкрито в інших дослідженнях, і водночас доступне і змістовне. Про український модернізм останнім часом написано чимало, зроблено спроби осмислити його сутність на матеріалі творчості окремих авторів кінця XIX – першої третини XX століття, а також вибудувати магістральні лінії його розвитку. У багатьох ґрунтовних публікаціях на цю тему (працях С.Павличко, Т.Гундорової, Я.Поліщука, В.Моренця та інших авторитетних учених) домінує саме останній аспект репрезентації явища – у вигляді загальних тенденцій раннього українського модернізму, його концептуально-філософської сутності та прикмет нової поезики. У такому контексті досить рельєфно вимальовуються ключові постаті цієї літературної епохи (приміром, Леся Українка, О.Кобилянська чи М.Коцюбинський), що дає поштовх до подальшого глибокого і різноаспектного осмислення їх художнього доробку.

Не залишається поза увагою науковців і творчість талановитих поетів, що стояли біля витоків українського модернізму і формували його неповторне «обличчя» – поетів «Молодої Музи» (В.Пачовського, П.Карманського, Б.Лепкого), М.Вороного, О.Олесь, М.Філянського та ін. Однак публікацій, які б давали цілісне уявлення про їх художню спадщину, дуже мало.

У сучасному літературознавстві чи найбільш скрупульозно вивченням лірики українського модернізму займається професор Лідія Голомб. Про це свідчать її наукові праці «Із спостережень над українською поезією XIX – XX століть», «Новаторські тенденції в українській літературі кінця XIX – перших десятиліть XX ст.», «Василь Пачовський: закарпатські сторінки життя і творчості поета», «Поетична творчість Федора Потушняка», «Петро Карманський: життя і творчість» та десятки наукових статей, опублікованих у різних філологічних виданнях.

Суттєво доповнює цей перелік нещодавно видана монографія «Три поети українського модернізму: Олександр Олесь, Грицько Чупринка, Микола Філянський». У ній, як і в інших літературознавчих публікаціях, Л.Голомб залишається вірною своєму науковому принципу – не теоретизувати з приводу тої чи іншої проблеми, а конкретно-аналітично осмислювати художні тексти й узагальнювати, синтезувати результати цієї праці. У вступній частині книжки, де зацентровано на важливих і проблемних аспектах розвитку раннього українського модернізму, дослідниця обґрунтовує свою наукову позицію

* Голомб Лідія. Три поети раннього українського модернізму: Олександр Олесь, Грицько Чупринка, Микола Філянський: Монографія. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2011. – 184 с.

і зазначає, що «тільки праця над вивченням текстів може дати матеріал для висновків та узагальнень», «вияскравить характер художньої системи митця, особливості вияву його авторської свідомості, поезики, ключові образи та мотиви, їх типологію, історичний і культурний контекст» (с.8).

У продуктивності такого підходу до інтерпретації художніх явищ переконує основна частина рецензованої монографії, у якій представлено цілісні літературні портрети трьох яскравих представників українського модернізму – Олександра Олесь, Грицька Чупринки та Миколи Філянського. Книга має відповідну структуру і складається з трьох викінчених розділів, об'єднаних концепцією авторки дослідження, способом групування та викладу матеріалу, адекватним літературознавчим інструментарієм.

У кожному з розділів Л.Голомб подає біографічні відомості про митців, аналізує науковий літературно-критичний дискурс, послідовно розглядає лірику вказаних авторів, акцентуючи увагу на її модерністській сутності. Все це дає підстави охарактеризувати рецензовану працю як науково-популярне видання, призначене для досить широкого кола читачів, зокрема вчителів загальноосвітніх шкіл, студентів-філологів та інших, хто цікавиться українською літературою. Популярності книжки, як і попередніх видань Л.Голомб, сприяє доступність і логічність викладу наукового матеріалу, багатого на влучні приклади та слушні міркування. Тонке філологічне чуття та природний дар доброго знавця літератури допомагають авторці представити конкретні поетичні тексти в усьому багатстві їх змістової наповненості та художньо-естетичних якостей.

Аналізуючи творчий доробок О.Олесь, дослідниця переконливо простежує висхідний шлях розвитку таланту митця. Творча особистість Олесь вимальовується, зокрема, у таких характеристиках – «поет нового типу, для якого основною сферою творчого самовираження став світ індивідуально-особистісних настроїв і переживань», «виразник настроїв та ідеології національно свідомої української інтелігенції тривожної епохи двох революцій», «співець відродження своєї нації», «співець діонісійського типу, творчий порив якого викликає *«весь Божий світ»*», «співець інтимних почуттів та поет-громадянин», «талант глибоко національний», «талант питомо ліричний», «поет-християнин і поет-пантеїст» тощо.

Послідовно-хронологічний розгляд ліричної творчості письменника дав змогу Л.Голомб простежити його художню еволюцію і прийти до такого висновку: «О.Олесь пройшов великий творчий шлях. У найзагальніших рисах його можна визначити як рух від кардинальних онтологічних проблем і конкретики національно-визвольної боротьби до філософського синтезу – глибоких роздумів

про Україну і світ, про земне і небесне, дочасне й вічне, про долю окремої людини і всього людства» (с.85). Дослідниця слушно резюмує, що ліричний талант митця «дав сильний поштовх до оновлення української поезії поч. ХХ ст., спричинив значні зрушення в розвитку неоромантичного та символістського струменя в ранньому українському модернізмі» (с. 83).

Подібний ракурс осмислення обирає Л. Голомб і розглядаючи поетичні збірки Грицька Чупринки, що постає перед читачем як «митець небуденного творчого обдарування, майстер звуків, ритму, справжній віртуоз форми» (с. 89). Авторка монографії простежує в поезії ліричних віршів Г. Чупринки ознаки неоромантизму та символізму, репрезентує його як талановитого поета-філософа, лірична думка якої спрямована на самопізнання та розкодування загадок світобудови. Дослідниця послідовно і багатогранно розкриває багатство образної системи митця, в якій органічно поєднуються «рух, звуки, переливи барв, контрасти дня і ночі, світла й темряви, вічності й сьогодення» (с.110), виокремлює оригінальні ключові образи-символи його художньої палітри – образи вогню, урагану, бурі.

Г. Чупринка як неоромантик схильний до інтуїтивного пізнання світу, і саме в такому ключі реалізується в його поезії тема митця і творчості. Л. Голомб добирає влучні, дуже показові приклади, здійснює ґрунтовний фаховий аналіз окремих творів, що дає змогу зробити науково виважені узагальнення.

Важливо, що дослідниця вперше подає ґрунтовну наукову біографію знищеного фізично і несправедливо забутого в радянський час талановитого митця.

В окремому розділі представлено поетичний доробок М. Філянського – талановитого модерного лірика, «у поезії якого символізм поєднувався з імпресіонізмом, елементами необароко, віянням декадансу» (с.137). Він – поет елегійно-споглядального типу, творчість якого розгортається, за спостереженням Л. Голомб, у руслі релігійно-філософської

лінії української поетичної думки Г. Сковороди, Т. Шевченка, П. Куліша, Я. Щоголева, суголосна з доробком сучасників П. Карманського, Б. Лепкого, Б.-І. Антонича. Предметом докладного аналізу дослідниці стали збірки поета «Лірика», «Calendarium» та «Цілую землю», а також вірші, що не увійшли до зазначених збірок. Серед невід'ємних прикмет індивідуального стилю М.Філянського авторка монографії виділяє елегійну тональність, медитативність, філософську заглибленість, органічний ліризм. Лірика поета яскраво демонструє український варіант «філософії серця», що виростає з релігійно-християнського світогляду автора. Л.Голомб простежує біблійні мотиви в ліриці митця, виокремлює повторюваний у його віршах образ серця, наголошує на своєрідності пейзажних та інтимних творів поета. Окрему увагу цілком умотивовано авторка дослідження приділяє аналізу «поетичного календаря» М.Філянського і зазначає: «Символіка психологізованих пейзажів, які відображають етапи людського життя, віхи української історії, великі імена й дати, знакові події особистої долі ліричного героя, – все це укладається в неквапливу суцільну ліризовану оповідь, у парадигму духовного життя української людини в хронотопі її індивідуальної долі на тлі загального ходу подій» (с.157).

Варто зазначити, що творчість усіх трьох письменників Л.Голомб вписує в широкий літературний контекст, послідовно проводить типологічні паралелі – органічні та цілком доречні. Все це свідчить про ґрунтовну обізнаність авторки з фактами і тенденціями літературної епохи початку ХХ століття, особливостями індивідуальної манери письма інших митців-модерністів.

У цілому ж зміст рецензованої праці свідчить, що авторці вдалося досягти мети – здійснити системне дослідження ліричної поезії О. Олеся, Г. Чупринки та М. Філянського, простеживши ключові мотиви, особливості поезики, жанрово-стильові прикмети їх творчості, з'ясувати їх роль і місце в оновленні української лірики перших десятиліть ХХ століття.

Евеліна Балла

ЯК НАРОДЖУЮТЬСЯ І ЧОМУ НЕ ВМИРАЮТЬ КНИЖКИ*

Процес народження цієї книжки був тривалим і складним. Готова до життя 1971 р. і введена до перспективного тематичного плану на 1972-1975 роки видавництва «Мистецтво», світу вона так і не побачила. Серед причин варто наголосити на такій: видавців не влаштовував обсяг – 900 сторінок друкованого тексту.

На певне скорочення, як того вимагало «Мистецтво», Гнат Ігнатович погодився, а тут ще й пропозиція – поділити рукопис на частини: «Нариси

про дорадянський період» і «Театр Радянського Закарпаття». У першій передбачалося видати історію становлення професійного театру на Закарпатті в 20-40-х роках ХХ ст., у другій – нарис про діяльність Закарпатського музично-драматичного театру від 1945 р.

Сподіваючись на подальший рух справи, Г. Ігнатович розпочав опрацювання і цього варіанту, тим більше, що загалом саму роботу було схвалено. Рецензент, на той час ще молодий, але вже відомий мистецтвознавець Ростислав Пилипчук, відзначав: «Любов автора до предмету, який він досліджує, захована в глибині спокійного, сказати б епічного, суворого, залізно аргументованого викладу <...>

* Ігнатович Г. Від гасниці до рампи. Нариси з історії українського театру на Закарпатті. Книга перша. – Ужгород: поліграфцентр «Ліра», 2008. – 344 с.; Книга друга. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2011. – 166 с.